

Nr 27.

Utlåtande i anledning av väckta motioner angående ändring av rättegångsbalkens bestämmelser om valperioder för nämndemän.

Första lagutskottet har till behandling i ett sammanhang förehåft tre inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, i första kammaren nr 7 av herr *Lundström* och nr 118 av herr *Bergh* samt i andra kammaren nr 12 av herr *Löfgren* m. fl.

I motionerna I: 7 och II: 12, vilka äro likalydande, hemställes, »att riksdagen måtte för sin del besluta om sådan ändring av rättegångsbalkens bestämmelser om valperioder för nämndemän att i första hand beträffande Stockholm, Göteborg och Malmö stadgas, att för vid kompletteringsval utsedd nämndeman valperioden kommer att utgå vid samma tidpunkt som för övriga nämndemän, samt att vederbörande utskott måtte utforma erforderlig lagtext».

Motionen I: 118 utmynnar i hemställan, »att riksdagen måtte besluta sådan ändring av 8 § i fjärde kapitlet rättegångsbalken, att när nämndeman avgår under den tid för vilken han blivit vald fyllnadsval anställs för återstoden av denna tid».

Beträffande de skäl som ligga till grund för motionerna får utskottet hänvisa till dessa.

Gällande bestämmelser m. m.

Enligt 4 kap. 8 § rättegångsbalken väljes nämndeman »för sex år». Detta gäller även då efterträdare skall väljas till den som avlidit eller eljest avgått under den tid för vilken han valts. Efterträdaren skall således då utses icke för återstoden av den förras valperiod utan för nya sex år.

Processkommissionen föreslog på sin tid en annan ordning och yttrade härom.

Val av nämndeman avser för närvarande — — — en tid av sex år. En valperiod av sådan längd är ägnad att befordra kontinuiteten inom nämnden, men den torde å andra sidan ofta vara anledningen till de avsägelser efter två års tjänstgöring, som förekomma och som för arbetet inom nämnden äro mindre lämpliga. *Processkommissionen* har vid övervägande av denna fråga ansett en sänkning av valperiodens längd till fyra år vara välbetänkt. Avgår nämndeman under valperioden, bör fyllnadsval ske för den tid, som återstår. Att i stället för denna anordna val av suppleanter för nämndemännen, vilka inträda i dessas ställe, torde icke vara erforderligt eller lämpligt.

Valen synas alltså böra ordnas så, att fasta valperioder om fyra år gälla för varje nämndemansplats, och icke i överensstämmelse med den nuvarande ordningen, enligt vilken varje nämndeman väljes för den bestämda valperioden av sex år, oberoende av om hans företrädare suttit i nämnden hela den period, för vilken han valts, eller icke. Däremot torde det vara lämpligt att icke låta alla nämndemansplatserna inom ett tingslag vara föremål för val samtidigt. I synnerhet i de större städerna, där valet omfattar ett mycket stort antal platser, är det givetvis fördelaktigare att uppdelat detta antal i grupper, som äro föremål för val under olika år. Valet kommer då varje gång att omfatta ett mindre antal och blir därigenom lättare att utföra. Inom domkretsar, där varje valkrets väljer endast en nämndeman, har en dylik ordning naturligtvis icke samma betydelse, men för bevarandet av kontinuiteten inom nämnden torde även där en viss fördel stå att vinna, om de olika valkretsarna fördelas i grupper, som förrätta val skilda år. Processkommissionen har ansett denna fördelning böra genomföras så, att inom varje domkrets en fjärdedel av nämndemansplatserna är föremål för val varje år.

Processlagberedningen föreslog ett bibehållande av den gamla ordningen, såväl för häradsrätt som för rådhusrätt, utan att motivera varför processkommissionens förslag om fasta valperioder icke följdes. Beredningen anförde i huvudsak endast att anledning att förkorta tidsperioden icke torde finnas.

Att nämndemansval skall ske för sex år även vid val av ersättare för en i förtid avgången nämndeman har kritiserats. Man har därvid menat att i dessa fall val borde ske endast för den avgångnes återstående mandattid.

Förslag härom har från *en borgmästare* framförts till statsrådet och chefen för justitiedepartementet i skrivelse av den 8 november 1949, vari anfördes.

Det kommer att leda till stora praktiska svårigheter att icke låta hela nämndemansuppsättningen bli föremål för nytt val på en gång vid den första sexårsperiodens slut. Då det i städerna blott är en valkorporation torde det icke vara otänkbart att lagen ändras så att beträffande val av nämndeman i stad detta skall avse sex år men att vid fyllnadsval den nye nämndemannen väljes för den avgångnes återstående mandattid. Detta torde överensstämma med den praxis som utbildats i de flesta städer vid val av ledamöter i kommunala nämnder.

Sedan *1951 års rättegångskommitté*, som har till uppgift att verkställa en översyn av rättegångsbalken med därtill anslutande lagstiftning och administrativa författningar, i en cirkulärskrivelse uppmanat vissa myndigheter och organisationer att till kommittén inkomma med ändringsförslag, har från *rådhusrätten i Hälsingborg* anförts.

Bestämmelsen att nämndeman alltid skall väljas för sex år kommer så småningom att leda till att mandatperioderna utlöpa vid olika tidpunkter. Detta torde särskilt beträffande de större rådhusrätterna komma att medföra praktiska olägenheter. Att å andra sidan ändra den nuvarande regeln så att kompletteringsval blott skall avse återstoden av mandatperioden och val av samtliga nämndemän följaktligen komma att äga rum vid utgången av varje 6-årsperiod synes med tanke på önskvärldheten av att bibehålla kontinuiteten inom nämnden mindre lämpligt. Enligt rådhusrättens upp-

fattning vore det emellertid skäl att undersöka möjligheten av att indela nämnden i grupper, vars mandat utlöpa under olika år, och låta kompletteringsval avse återstoden av den avgångnes mandatperiod. Båda ovan berörda olägenheter skulle därigenom komma att undvikas.

I sitt den 10 augusti 1953 avgivna betänkande med förslag till vissa ändringar i rättegångsbalken (SOU 1953: 26) fann emellertid *rättegångskommittén* ej skäl att i förevarande avseende föreslå några ändringar i gällande bestämmelser. Kommittén anförde härom.

Föreskriften att nämndeman skall väljas för sex år, vare sig företrädaren avgått under valperioden eller valperioden utgått, synes kommittén väl-motiverad. Nämndemansuppdraget bör betraktas som ett i hög grad personligt uppdrag, och ett nyval av nämndeman bör avse att en person väljes för en ej alltför kort tid och icke att utfylla en för en avgången nämndeman bestämd period. Om en ordning med fyllnadsval införes, skulle nämndemän ej sällan komma att väljas för mycket korta perioder. Att med den gällande ordningen nämndemännens valperioder småningom komma att bli mycket skiftande, även i de domstolar där de ursprungligen valts för samma period, medför en successiv förnyelse som endast är till gagn. Olägenheterna för de väljarkorporationer, som ha att välja flera nämndemän, synas icke avsevärda. Domstolsordförandena ha enligt 4 kap. 5 § sista stycket rättegångsbalken att anmäla, då nämndeman skall väljas, och att fullgöra denna skyldighet kan icke gärna medföra några svårigheter, om lämpliga anteckningar föras.

Kommittén har alltså ej funnit skäl att i förevarande avseende föreslå någon ändring i gällande bestämmelser.

Av de myndigheter och organisationer, som efter remiss avgåvo yttranden över kommitténs betänkande, berördes den nu förevarande frågan endast av Stockholms rådhusrätt. Rådhusrätten yttrade.

— — — den nuvarande regeln om att jämväl vid fyllnadsval av nämndeman valperioden skall vara sex år medför avsevärda praktiska svårigheter, åtminstone i Stockholm med dess stora antal nämndemän. Det skulle innebära betydande lättnader, om det för fyllnadsval av nämndeman infördes den bestämmelsen, att den nye nämndemannen skall väljas för den avgåendes återstående mandattid. Man torde kunna räkna med att en dylik nyvald nämndeman, då hans mandattid utgår, i regel kommer att återväljas för den kommande sexårsperioden. Det kan förväntas att även andra nämndemän i stor utsträckning komma att omväljas. Den av rådhusrätten föreslagna ändringen synes därför icke annat än i undantagsfall komma att medföra, att nämndemans tjänstgöringstid blir av kort varaktighet, och icke heller åstadkomma bristande kontinuitet i fråga om nämndens sammansättning.

Utskottet.

Genom rättegångsreformen infördes nämnd även i rådhusrätterna, och nämndemansval i städer med rådhusrätt ägde första gången rum för sexårsperioden 1948—1953. Genom att ett flertal nämndemän avgingo före slutet av denna mandatperiod och ersättare för dessa utsågos för nya sex-

årsperioder, kommo mandatperioderna för åtskilliga nämndemän att överskjuta årsskiftet 1953—54, då flertalet nämndemansbefattningar blev föremål för nyval. Det är tydligt, att det gällande valperiodsystemet medför, att nämndemansvalen i städer med rådhusrätt efter hand komma att ske alltmer successivt på samma sätt som av ålder är förhållandet beträffande val av nämndemän i häradsrätter.

I motionen I: 118 framhålles, att en successiv förnyelse av nämnderna så småningom kommer att äventyra en önskvärd proportionalitet vid nämndemansval, och motionären föreslår därför ett system med fasta mandatperioder. Motsvarande farhågor och reformförslag framföras i motionerna I: 7 och II: 12, men avse i dessa motioner endast de tre största städerna, Stockholm, Göteborg och Malmö. Som skäl för en allmän övergång till fasta valperioder anföres i motionen I: 118 ytterligare, att det nuvarande valperiodsystemet sätter nämndemansvalen i särklass bland kommunala val och medför att ett större antal val måste förrättas än vad eljest skulle behöva bli förhållandet.

Såsom framhålles i motionerna I: 7 och II: 12 förekommer på många håll att nämndemän väljas medelst gemensamma vallistor, där platserna fördelats mellan de olika partierna i förhållande till dessas styrkeförhållanden inom den kommunala representationen. En sådan ordning vid valen är givetvis lättast att genomföra, därest alla nämndemansbefattningar i valkretsen samtidigt bli föremål för nyval. Det är även tydligt, att olägenheterna av den nuvarande ordningen bli större ju fler nämndemän som skolas utses inom valkretsen. Vissa praktiska skäl kunna sålunda obestriddligen anföras till stöd för en reform av ordningen för val av nämndemän i den av motionärerna angivna riktningen.

Emellertid möta principiella betänkligheter mot en sådan reform. Såsom rättegångskommittén framhållit är nämligen nämndemansuppdraget ett i hög grad personligt uppdrag, som bör ges en viss person för viss icke alltför kort tid och icke endast för att utfylla en för en avgången nämndeman bestämd period. Läger man sålunda huvudvikten vid nämndemansbefattningens personliga natur, ter det sig ej heller mest angeläget, att nämnden till sin sammansättning alltid noggrant återger den politiska sammansättningen av kommunalrepresentationen och troget återspeglar varje fluktuation i partiställningen inom denna. I stället framstår det som önskvärt, att en nämndeman som befunnits skickad för sitt uppdrag skall kunna omväljas för nya mandatperioder oavsett den tillfälliga styrkan hos det politiska parti, från vilket han ursprungligen må ha utsetts.

Utskottet vill även ifrågasätta, om det nuvarande systemet är förenat med så avsevärda praktiska olägenheter som motionärerna synas vilja göra gällande. Man torde ej böra överdriva svårigheterna att redan med nu gällande regler upprätthålla en önskad proportionalitet vid nämndemansvalen. Belysande synes vara att man — enligt vad utskottet erfarit — åtminstone på visst håll inom stadsfullmäktige i Stockholm finner det nuvarande systemet mera praktiskt än det av motionärerna föreslagna. Man har nämligen

funnit, att det vid successiva nämndemansval blir lättare för en större partigrupp att finna tillräckligt många kvalificerade kandidater, än om alla stadens nämndemän skulle omväljas samtidigt. Att nämndemansval måste förrättas oftare enligt det nuvarande systemet än om fasta valperioder införas, kan ej nämnvärt tynga valkorporationernas arbete. Dessa behöva ej själva ha sin uppmärksamhet riktad på, när nyval skall förrättas, utan meddelande härom inkommer enligt 4 kap. 5 § sista stycket rättegångsbalcken från vederbörande domstol. Några svårigheter för domstolarna att fullgöra denna underrättelsesyldighet synas ej föreligga.

På grund av vad sålunda anförts finner utskottet sig böra instämma i den av rättegångskommittén uttalade uppfattningen, att skäl ej föreligga att i förevarande avseende föreslå någon ändring av gällande bestämmelser. Att detta torde vara en allmänt omfattad uppfattning synes framgå av att vid den omfattande remissbehandlingen av rättegångskommitténs betänkande den uttalade meningen lämnades utan erinran utom av en remissinstans. Ej heller Kungl. Maj:t har i propositionen nr 200 till innevarande års riksdag, vari upptagas vissa i betänkandet berörda frågor, funnit skäl föreslå någon ändring i nu förevarande hänseende.

Utskottet får alltså hemställa,

att förevarande motioner, I: 7 och II: 12 samt I: 118, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 11 maj 1954.

På första lagutskottets vägnar:

EMIL AHLKVIST.

Vid detta ärendes behandling ha närvarit

från första kammaren: herrar Ahlkvist, Olofsson*, Lodenius, Björnberg, Lindgren och fru Wallentheim;

från andra kammaren: herrar Gustafsson i Borås, Johansson i Norrfors*, fröken Liljedahl, herrar Östlund*, Ekström, fru Löfqvist, fru Eriksson i Stockholm och herr Lundqvist.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.